

Nr 6/2017
ISSN: 2543-5213
doi: 10.23809/3

**Społeczne i osobowošciowe uwarunkowania
zachowań obywatelskich młodzieży**

Monika Szatkiewicz-Nowak

SIERPIEŃ 2017

Społeczne i osobowościowe uwarunkowania zachowań obywatelskich młodzieży

Monika Szalkiewicz-Nowak

Macmillan Polska

Młodzi w Centrum Lab / *Youth Research Center*

Uniwersytet SWPS / *SWPS University of Social Sciences and Humanities*

Chodakowska 19/31

03-815 Warsaw, Poland

e-mail: youth@swps.edu.pl

ABSTRAKT

Społeczne i osobowościowe uwarunkowania zachowań obywatelskich młodzieży

Celem pracy było zbadanie czy osobowość oraz poczucie własnej skuteczności młodzieży w wieku 18-19 lat, a także typ szkoły, do której uczęszczają są powiązane z ogólną skłonnością do zachowań obywatelskich oraz z ich różnymi formami. W badaniu wzięło udział 108 uczniów poznańskich szkół państwowych i prywatnych. Do pomiaru wykorzystano Inwentarz Osobowości NEO–FFI, Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności oraz Kwestionariusz Aktywności Obywatelskiej. Uzyskane wyniki potwierdziły związek między edukacją w szkole prywatnej i skłonnością do zachowań obywatelskich. Wymiary osobowości, takie jak ugodowość, otwartość, sumienność oraz poczucie własnej skuteczności również okazały się być powiązane z wybranymi formami zachowań obywatelskich. Uzyskane wyniki mogą mieć wymiar praktyczny, ponieważ potwierdzają związek specyficznego środowiska edukacyjnego z postawami obywatelskimi młodzieży, a forma edukacji jest obszarem podlegającym modyfikacji.

Słowa kluczowe: cechy osobowości, poczucie własnej skuteczności, zachowania obywatelskie, typ szkoły.

Dane do korespondencji:

Monika Szałkiewicz-Nowak

E-mail: monika.szalkiewicz@gmail.com

Tel. 797 314 550

Cytowanie: Szałkiewicz-Nowak, M. (2017). Społeczne i osobowościowe uwarunkowania zachowań obywatelskich młodzieży. *Prace o Młodych*, 6/2017. Warszawa: SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum Lab. ISSN: 2543-5213. Doi: 10.23809/3.

ABSTRACT

Social and personality conditions of adolescents' citizenship behaviour

The aim of the study was to investigate the relationship between personality, self-efficacy, type of school and adolescents' citizenship behaviour. 108 students of private and state schools participated in the research. There were used NEO-FFI Personality Inventory, Generalised Self-Efficacy Scale and Citizenship Behaviour Questionnaire to measure personality and citizenship. The results of the research indicated that the type of school and some personality traits such as agreeableness, openness to experience, conscientiousness and self-efficacy explain selected dimensions of citizenship. The conclusion of the study is optimistic as the educational environment and self-efficacy are the areas that undergo modification and augmentation.

Keywords: *personality, self-efficacy, citizenship behaviors, type of school.*

Corresponding author:

Monika Szałkiewicz-Nowak

E-mail: monika.szalkiewicz@gmail.com

Tel. 797 314 550

Citation: Szałkiewicz-Nowak, M. (2017). Społeczne i osobowościowe uwarunkowania zachowań obywatelskich młodzieży. *Prace o Młodych*, 6/2017. Warszawa: SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny – Młodzi w Centrum Lab. ISSN: 2543-5213. Doi: 10.23809/3.

Spis treści

Wstęp	6
Rozdział 1. Osobowość – ogólne wprowadzenie	6
1.1. Osobowość w ujęciu cechowym – model Wielkiej Piątki.....	7
1.2. Osobowość w ujęciu społeczno-poznawczym – poczucie własnej skuteczności jako jedno z centralnych przekonań o sobie	8
Rozdział 2. Typ szkoły	9
Rozdział 3. Zachowania obywatelskie	10
Rozdział 4. Pytania i hipotezy badawcze	12
Rozdział 5. Metoda	13
5.1. Osoby badane	13
5.2. Charakterystyka rozwojowa osób badanych.....	14
5.3. Charakterystyka wybranych szkół	14
5.4. Procedura badawcza.....	15
5.5. Techniki badawcze.....	15
5.6. Analizy statystyczne.....	16
Rozdział 6. Wyniki.....	17
6.1. Charakterystyka opisowa badanych zmiennych	17
6.2. Analizy korelacyjne	18
6.3. Wyniki krokowej analizy regresji	21
Rozdział 7. Dyskusja wyników	23
Bibliografia.....	25

Wstęp

Celem opracowania jest zbadanie czy właściwości osobowości adolescentów oraz typ szkoły, do której uczęszcza młodzież, mają związek z określonymi typami zachowań obywatelskich, a także, ustalenie na drodze analiz statystycznych, który z powyższych elementów stanowi najlepszy predyktor skłonności do zachowań o charakterze obywatelskim.

Badanie jest replikacją badań prowadzonych przez Annę Zalewską i Beatę Krzywosz-Rynkiewicz (2011) z uwzględnieniem dodatkowych zmiennych.

Zmienną wyjaśnianą w niniejszej pracy jest ogólna skłonność do zachowań obywatelskich młodzieży oraz tendencje do ich specyficznego podejmowania, natomiast zmiennymi wyjaśniającymi są osobowość w ujęciu cechowym (reprezentowana przez model Wielkiej Piątki) wzbogacona o poczucie własnej skuteczności jako elementu ujęcia społeczno-poznawczego osobowości, uznającego je za jedno z centralnych przekonań o sobie. Kolejną zmienną wyjaśniającą jest typ szkoły. Jest to, podobnie jak poczucie własnej skuteczności, zmienna modyfikująca oryginalne badania Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz (2011). Postanowiono zbadać uczniów szkół publicznych i niepublicznych w celu sprawdzenia czy sposób edukacji i cele wychowawcze szkoły wzbogacą zrozumienie uwarunkowań zachowań obywatelskich młodzieży. Zmienne kontrolowane ujęte w badaniu to płeć i wiek uczniów (18 i 19 lat). Wszyscy uczestnicy badania uczęszczali do szkoły w dużym mieście (Poznań).

Rozdział 1. Osobowość – ogólne wprowadzenie

Psychologia osobowości ma bogate korzenie, a co za tym idzie różne ujęcia tego konstruktów. Osobowość jest rozmaicie postrzegana zarówno z powodu odmiennych metod jej badania, ale także poprzez różnice w samym opisie danych empirycznych. Częstym punktem wyjścia jest de facto całkowicie inna koncepcja człowieka (Strelau, 2008). Jednym z głównych nurtów są **koncepcje psychodynamiczne**, zapoczątkowane teoriami Zygmunta Freuda, których esencją jest postrzeganie osobowości człowieka poprzez popędy, konflikt oraz nieświadome procesy będące źródłem ludzkich motywacji. Jest on jednak przez wielu badaczy osobowości, a nawet ogólniej, psychologów, traktowany z dużą dozą nieufności i krytycyzmu głównie ze względu na trudności z empiryczną weryfikacją twierdzeń. **Nurt humanistyczny**, a w nim koncepcje Abrahama Masłowa czy Carla Rogersa, reprezentują odmienne widzenie człowieka. Osobowość jest w nim wynikiem osobistej, subiektywnej interpretacji wydarzeń oraz świata i w przeciwieństwie do procesów nieświadomych psychodynamizmu, tu podkreśla się rolę świadomego doświadczenia. Jest więc w tej koncepcji człowiek i jego osobowość przede wszystkim konstrukcją unikatową, a także każdy ma potencjał tworzenia siebie w dużej niezależności od uwarunkowań biologicznych czy społecznych. **Teorie społeczno - poznawcze** z kolei, podkreślają wagę społecznego wpływu, procesów uczenia się oraz poznawczej i intencjonalnej regulacji zachowania dla całej konstrukcji osobowości człowieka. Człowiek podlega więc w tej koncepcji zewnętrznym wpływom, posiadając przy tym zdolność ich poznawczej weryfikacji i modyfikacji. Niniejsza praca włącza ten nurt do badań, wykorzystując konstrukt Alberta Bandury – poczucie własnej skuteczności (ang. *self-efficacy*), jako element

potencjalnie wzbogacający i głębiej wyjaśniający stawiane w niniejszej pracy pytania, a dodatkowo mający walor praktycznego zastosowania, w związku z możliwością rozwijania tej właściwości w młodych ludziach. Innym silnym i szczególnie popularnym we współczesnych badaniach naukowych, jest **nurt cechowy**, z którego w dużej mierze czerpie niniejsza praca. Jest to gałąź koncepcji osobowości uwzględniająca jej uwarunkowanie w biologicznych determinantach, a więc dostrzegająca w osobowości zespół cech stałych dla jednostki, a jednocześnie uniwersalnie występujących w różnym natężeniu u wszystkich ludzi. Wykorzystując więc w niniejszej pracy de facto zdobycze nurtu cechowego oraz społeczno-poznawczego, chciałabym pokazać jakim wpływom potencjalnie podlega nasza skłonność do zachowań obywatelskich. Na ile decyduje o tym uwarunkowanie biologiczne, a więc zespół cech osobniczych, immanentnych dla danego człowieka, ale jednocześnie głównie ze względu na praktyczne zastosowanie związane z możliwością modyfikacji, uczenia i społecznego kształtowania, ważne będzie również poczucie własnej skuteczności.

1.1. Osobowość w ujęciu cechowym – model Wielkiej Piątki

W niniejszej pracy brana jest pod uwagę osobowość jednostki, jako zestaw cech odróżniających daną osobę od innych ludzi głównie ze względu na powszechność wykorzystania tego modelu w badaniach naukowych, co daje możliwość szerokiego spektrum porównywania uzyskanych wyników. Osobowość jest w tym ujęciu tradycyjnie ujmowana jako cechy względnie stałe w okresie dorosłości, natomiast szczególnie w okresie dzieciństwa i dorastania ulegające do pewnego stopnia wpływowi środowiska.

Badanie wykorzystuje konstrukt, tzw. „Wielkiej Piątki”, a więc Pięcioczynnikowy Model Osobowości McCrae i Costy z 2003 r. Wybór tego modelu jest podyktowany nie tylko jego popularnością i powszechnością stosowania w badaniach psychologicznych, ale także wynikami badań, które pokazują, że wyodrębnionych 5 czynników (w odróżnieniu od Catella, który wyróżnił ich 16, a także Eysencka – 3 cechy) stanowi najbardziej trafną podstawę do badania różnic indywidualnych w tym obszarze (Pervin, 2002). Jest jednak element wyraźnie różnicujący tę teorię od innych teorii osobowości, ze względu na twierdzenie autorów, że osobowość jest uwarunkowana biologicznie i nie podlega znaczącym wpływom środowiskowym (Pervin, 2002). Cechy składające się na Wielką Piątkę rozwijają się z wiekiem, ale w sposób biologicznie determinowany. Jest więc w niniejszej pracy osobowość traktowana jako zespół cech immanentnych, nie mających związku z wielkością niszy, czy typem szkoły, w których żyją badane osoby.

Czynniki wyodrębnione w teorii Wielkiej Piątki to (Tough, 2012):

- Neurotyczność - wymiar, dzięki któremu można określić poziom stabilności emocjonalnej, skłonność do popadania w negatywne stany emocjonalne. Cecha, którą można opisać przymiotnikami takimi jak lękliwy, niepewny siebie, nieśmiały, nadwrażliwy, mało odporny na stres. Są to cechy, które w stawianych w niniejszym badaniu hipotezach mogą ujemnie korelować z podejmowaniem zachowań obywatelskich głównie ze względu na jej hamujący wpływ na podejmowanie aktywności charakter.
- Ekstrawersja - cecha składająca się z takich cech bardziej szczegółowych, jak aktywność czy zainteresowanie na innych ludzi. Jest to skala odzwierciedlająca skłonność do podejmowania aktywności, interakcji społecznych, badająca również skłonność do

doświadczenia pozytywnych emocji, a więc można przypuszczać, że hipotetycznie cecha ta będzie dodatnio korelowała z aktywnością obywatelską.

- Otwartość na nowe doświadczenia, a więc poszukiwanie nowych aktywności i wrażeń. Jest to cecha opisywana również jako przywiązanie do idei, wartości przy równoczesnej skłonności do działania. Również prawdopodobnie może mieć pozytywny związek z aktywnością prospołeczną.

- Ugodowość, czyli cecha oznaczająca między innymi pomocność, czy skłonność do współpracy. Ściśle powiązana ze skłonnością do altruizmu oraz ufnością wobec innych ludzi. Potencjalnie również dodatnio powiązana z aktywnością obywatelską.

- Sumienność - skala mierząca między innymi wytrwałość i siłę motywacji w dążeniu do celu, ale także poziom obowiązkowości i samodyscypliny, a więc cech w udowodniony sposób silnie związanych z aktywnością w obszarze aktywności osobistej, między innymi edukacji, czy samorozwoju.

1.2. Osobowość w ujęciu społeczno-poznawczym – poczucie własnej skuteczności jako jedno z centralnych przekonań o sobie

Pojęcie poczucia własnej skuteczności (ang. *perceived self-efficacy*) po raz pierwszy zostało użyte przez kanadyjskiego psychologa Alberta Bandurę na Uniwersytecie Stanfordzkim w 1977 r. Konstrukcja ten odnosi się do wewnętrznego przekonania jednostki, że jest w stanie osiągać stawiane sobie cele. Odnosi się on również do kontroli własnych zachowań, skłonności do ich podejmowania w związku z oczekiwaniem, że działanie przyniesie oczekiwany skutek, a patrząc głębiej, że ma sens. Poczucie własnej skuteczności jest o tyle ważne w odniesieniu do aktywności obywatelskiej młodzieży, że zgodnie z teorią Bandury, będzie nie tylko miało wpływ na wiarę w podejmowane działania, ale co nie mniej ważne, zmniejsza lęk czy wewnętrzny opór przed samym jego podjęciem. Co więcej, istnieje również związek między poczuciem własnej skuteczności a zwiększoną wytrwałością, a także skłonnością do podjęcia zwiększonego wysiłku w obliczu zadań trudnych (Bandura, 2007). W oryginalnym konstrukcie Bandury jest jednak wyraźne rozróżnienie pewności sukcesu od możliwości odniesienia sukcesu, a więc poczucie własnej skuteczności to dla Bandury wewnętrzne przekonanie, że „mogę, jestem w stanie zdać egzamin”, a nie „zdam egzamin”. Zgodnie z wyjaśnieniem autora, poczucie własnej skuteczności powiązane jest ze skłonnością do działania, ale nie do odniesienia sukcesu. Poczucie własnej skuteczności ma również związek z poziomem trudności obieranych celów, im większe poczucie skuteczności, tym większa skłonność do podejmowania zadań ambitnych i wykraczających poza cele czysto osobiste. Poczucie własnej skuteczności różnicuje ludzi w zakresie myślenia, odczuwania i działania. Jak podkreślają w swojej teorii celów, Locke i Latham (1990), im silniejsze są przekonania dotyczące własnej skuteczności, tym wyższe cele stawiają sobie ludzie i tym silniejsze jest ich zaangażowanie w zamierzone zachowanie, nawet w obliczu piętrzących się porażek. Silne poczucie kompetencji wpływa na procesy poznawcze i osiągnięcia intelektualne, skłania do zainwestowania większego wysiłku i wytrwałości, do wyboru bardziej ambitnych zadań. Natomiast niskie poczucie własnej skuteczności zgodnie z licznymi badaniami w tym zakresie wiąże się z depresyjnością, skłonnością do lęku, poczuciem bezradności (Schwarzer, Fuchs, 1996, za: Juczyński, 2000).

Również Roman Cieślak bada związki tej zmiennej z bezpośrednią i pośrednią traumatyzacją, a co szczególnie ważne, szukając praktycznego zastosowania tego konstruktu pracuje wraz z zespołem nad internetowymi programami interwencji, skoncentrowanymi między innymi na wzmacnianiu poczucia własnej skuteczności jako sposobu wirtualnej interwencji (Cieślak i in., 2016). Włączenie tego konstruktu w niniejsze badanie ma również uzasadnienie w samej wykładni Bandury (2007), który otwarcie krytykował podejście do wyjaśnienia ludzkich zachowań jedynie poprzez uwarunkowania osobowościowe, jak też sceptycznie odnosił się do wyjaśnień determinowanych wpływami środowiska. Stworzył on dodatkowo pojęcie **determinizmu wzajemnego**. Z perspektywy teorii społecznego uczenia się, nie jest prawdą ani to, że ludzie są napędzani przez siły wewnętrzne, ani to, że są popychani przez bodźce środowiskowe. W rzeczywistości, funkcjonowanie psychologiczne człowieka polega na ciągłej, wzajemnej interakcji determinant osobowych i środowiskowych (Bandura, 2007).

Co więcej, włączenie tego konstruktu ma również wymiar praktyczny, ze względu na jego zastosowanie w modyfikowaniu ludzkich zachowań. Po pierwsze, jak sam Bandura przyznaje zmiana zachowań jednostki następuje zarówno poprzez, jak ujmują to klasyczne teorie uczenia, czyli uczenie się poprzez konsekwencje, ale także co jest już oryginalną koncepcją Bandury, poprzez tak zwane modelowanie.

Stąd tak ważne wydaje się wykazanie związku koncepcji Bandury z podejmowaniem zachowań obywatelskich i oczekiwaniem dość wyraźnej korelacji. Podkreślałoby to silnie wymiar użyteczności i byłoby zachętą do wzmacniania tego aspektu osobowości młodych obywateli, po to, by z większą wytrwałością i wysiłkiem podejmowali zachowania mające na celu rozwój osobisty, jak i działanie na rzecz szeroko rozumianego środowiska.

Rozdział 2. Typ szkoły

Typ szkoły jako zmienna wyjaśniająca został wprowadzony do niniejszego badania jako modyfikacja i dodatkowa zmienna w stosunku do oryginalnych badań prowadzonych przez Zalewską i Krzywosz-Rynkiewicz (2011). Myśl, którą kierowano się wprowadzając zmienną typ szkoły, uwzględniając tu podział na szkoły publiczne i niepubliczne, jest związana z pewnym stereotypem dość rozpowszechnionym w polskim społeczeństwie, zakładającym, że szkoła niepubliczna jest szkołą ogólnie wyżej ocenianą. Szczególnie ten stereotyp wydaje się odnosić do szkolnictwa od I do IV etapu edukacyjnego, a więc od szkoły podstawowej do szkoły średniej, raczej nie dotyczy już uczelni wyższych. Jak wskazują na to badania Centrum Badań nad Uprzedzeniami, 48% Polaków ogólnie wyżej ocenia szkoły niepubliczne niż publiczne (Piekarczyk, 2014). Powyższy raport został oparty na wynikach ogólnopolskiego sondażu uprzedzeń (ang. *Polish Prejudice Survey*) zaprojektowanego przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego, a przeprowadzonego przez CBOS Polska w 2013 roku. Co może być również istotne dla niniejszej pracy, według tychże badań, więcej wykształconych Polaków preferuje posłanie swoich dzieci do szkół niepublicznych deklarując silne przekonanie, że szkoła niepubliczna pozwala lepiej rozwijać zdolności i zainteresowania uczniów, zapewniając wyższy poziom nauczania. Warto również wspomnieć jak w powyższych badaniach prezentuje się wpływ poglądów ekonomicznych rodziców, a mianowicie, rodzice

preferujący model wolnorynkowy ekonomii preferują szkoły niepubliczne, co może być interpretowane w odniesieniu do niniejszej pracy jako pewna skłonność do zachowań obywatelskich w zakresie brania odpowiedzialności za własny samorozwój.

W Polsce, szkoły niepubliczne stanowią około 10% ogółu szkół (GUS, 2007). Nie występuje w nich zasada powszechności dostępu (obowiązująca w szkołach publicznych), co może wpływać na poczucie pewnej elitarności tego typu edukacji. Częstym zjawiskiem jest pewna forma rekrutacji, na przykład egzamin wstępny, rozmowa wstępna, średnia wyników z poprzedniej szkoły, czy spotkania rekrutacyjne zarówno z dzieckiem, jak i rodzicami. Dodatkowo elitarność jest spotęgowana poprzez konieczność płacenia za naukę w takich placówkach, poprzez wpisowe i/lub czesne. Taka sytuacja powoduje, że aby być uczniem szkoły niepublicznej, wymagania progowe są na tyle wysoko ustawione, że wymagają od rekrutowanych uczniów, a czasem całych rodzin, podjęcia działań mieszczących się również w charakterystyce wybranych obszarów aktywności obywatelskiej.

Rozdział 3. Zachowania obywatelskie

Tradycyjnie zachowania obywatelskie ujmuje się jako obszar wolnego wyboru i dobrowolnego uczestnictwa (Krauz-Mozer i Borowiec, 2006). Ma to podejście korzenie w myśli Arystotelesa, który obywatelskość ściśle wiązał z podmiotowością i autonomią jednostki, która ma w odniesieniu do siebie, ale także państwa, prawa i obowiązki. W takim ujęciu człowiek, to członek większej wspólnoty, w tym wypadku państwa, a jego obywatelskie zachowania to jego postawy, opinie, cnoty oraz aktywne uczestnictwo na rzecz dobra wspólnego (Krauz-Mozer i Borowiec, 2006). Co szczególnie ważne w myśli Arystotelesa, to podkreślenie, że człowiek dzięki aktywnemu obywatelstwu, prawdziwie realizuje swoje człowieczeństwo. Odrywając się dzięki obywatelskości, od jedynie biologicznego wymiaru życia, zyskuje wymiar dodatkowy dający możliwość osiągnięcia pełni człowieczeństwa (Gajek, 2010). Co ciekawe, tradycja ta znajduje odzwierciedlenie we współczesnym ujmowaniu jakości życia, czego przykładem może być opracowany przez Komisję Europejską zbiór wskaźników dobrostanu obywateli - *Eurostat Feasibility Study for Well Being Indicators*, a wśród nich znalazły się między innymi aktywny udział w życiu zawodowym i społecznym. Choć Eurostat odwołuje się tu wprost do osiągnięć współczesnej psychologii (m.in. piramidy potrzeb według Masłowa), niemniej jednak tradycja ta ma znacznie głębsze i starsze korzenie (*Eurostat Feasibility Study for Well Being Indicators*, 2010).

Również współczesne teorie i badania psychologiczne, na przykład nurt psychologii pozytywnej, sugerują, że działanie na rzecz dobra wspólnego i wyjście poza obszar własnej, hedonistycznej przyjemności, umożliwiają człowiekowi nadawanie sensu własnemu życiu, a co za tym idzie poczucia celowości, spełnienia, a w rezultacie zwiększenia poczucia szczęścia (Carr, 2009). W Polsce Zalewska i Zawadzka w swoim artykule dotyczącym subiektywnego dobrostanu i zachowań obywatelskich sugerują na podstawie przeprowadzonych badań wśród starszych adolescentów, że subiektywne poczucie dobrego, przyjemnego życia jest jak najbardziej powiązane z zachowaniami obywatelskimi (i poczuciem sensu) z wyłączeniem jedynie aktywności politycznej (Zalewska i Zawadzka, 2016).

Jednocześnie sytuacja odwrotna – brak jakiegokolwiek aktywności obywatelskiej, a więc brak zaangażowania zarówno w życie społeczne lokalnie lub na szerszą skalę, a także brak

zaangażowania we własną, osobistą aktywność obywatelską, nie branie odpowiedzialności za swój rozwój osobisty, zgodnie z badaniami na przykład Lewickiej skutkują pogorszeniem jakości życia (Lewicka, 2004; za: Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011).

Warto również zwrócić uwagę na specyfikę aktywności obywatelskiej w Polsce. W 2008 roku powstał rządowy dokument „Raport o kapitale intelektualnym Polski” (Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów pod kierunkiem Michała Boniego, 2008). W dokumencie tym zwraca się uwagę na kwestię zaangażowania obywateli w życie kraju jako tak zwany kapitał społeczny, będący istotną składową kapitału intelektualnego państwa. Raport powołuje się między innymi na dane statystyczne dotyczące frekwencji wyborczej, która w Polsce w porównaniu do innych krajów europejskich jest niska. Niskie są również wyniki zaangażowania w działalność typu podpisywanie petycji (w Polsce średnio ok. 5%, w Europie - ok. 25%), branie udziału w demonstracjach (1,4% i 6,2%) czy też kontakt z politykami samorządowymi (6% i 13%). Według raportu spada również przyrost organizacji pozarządowych (porównując lata 2003 i 2007, to spadek o ok. 25%). W 2007 roku tylko 13% Polaków deklarowało udział w działalności tego typu organizacji. Powyższe dane są jedynie przykładowymi danymi, które, według Raportu, świadczą o niskiej aktywności obywatelskiej Polaków. Jednocześnie Raport próbuje odpowiedzieć na pytanie dlaczego tak jest, odwołując się do szerszego kontekstu. Są to według Raportu między innymi: niska identyfikacja Polaków z państwem, niskie poczucie wpływu na sprawy publiczne oraz akceptacja nieuczciwości obywatelskiej, tj. nieuprawnionego wykorzystania dóbr publicznych, np. jazdy na gapę w komunikacji miejskiej, niepłacenie podatków, nieuprawnione pobieranie zasiłków itp. Punkt wyjścia dla badań niniejszej pracy jest więc dość nisko ustawiony ze względu na kulturowe uwarunkowania zachowań obywatelskich w Polsce, wpływ modelowania odbywającego się w domach rodzinnych uczniów, ale i w szerzej otaczającym środowisku.

Zachowania obywatelskie w niniejszej pracy są badane na podstawie Kwestionariusza Zachowań Obywatelskich opracowanego przez Krzywosz-Rynkiewicz i Zalewską (2011). Autorki powyższego kwestionariusza, przy tworzeniu narzędzia przeprowadziły szeroką analizę współczesnych koncepcji obywatelstwa, ostatecznie najsilniej czerpiąc z klasyfikacji Kennedy’ego. Szczególnie istotne w tejże klasyfikacji jest odróżnienie obywatelstwa pasywnego, w którego skład wchodzi przede wszystkim poczucie narodowej tożsamości i patriotyzm od obywatelstwa aktywnego, które jak semantyka sugeruje, wiąże się z działaniem na rzecz polityki, społeczności, zmiany lub na rzecz osobistego rozwoju. Ostatecznie wymiary wyróżnione w tej koncepcji to trzy główne formy zachowań obywatelskich:

- **obywatelstwo bierne**, którego podkategoriami są tożsamość narodowa, a więc wysokie wartościowanie historii, symboli, czy kultury narodowej i patriotyzm, a więc deklarowana gotowość do obrony własnego kraju, lojalność wobec niego;
- **obywatelstwo semiaektywne** (nazywane również półaktywnym), w skład którego wchodzi lojalność i Cnoty np. udział w wyborach, przestrzeganie prawa, czy też ogólne zainteresowanie sprawami państwa;
- **obywatelstwo aktywne** podzielone na dalsze cztery obszary:
  - **działalność polityczną**, a więc wola zaangażowania się bezpośrednio w politykę, jak na przykład wstąpienie w struktury partii politycznych, kandydowanie w wyborach samorządowych lub krajowych;

- **działalność społeczna** skierowaną na własną grupę, a więc konstruktywne zaangażowanie na rzecz jakiegoś środowiska czy grupy;
- **działalność na rzecz zmiany** (w tej kategorii znajdzie się działalność mająca na celu zmianę powszechnie panującego porządku w sposób legalny, ale także nielegalny; a więc wszelkiego rodzaju protesty, demonstracje itp.);
- **działalność osobistą** skierowaną na samorozwój, a więc wzięcie odpowiedzialności za własną edukację, niezależność finansową, samodzielne rozwiązywanie problemów, przedsiębiorczość, kreatywność itp.

Badanie uwzględnia również ogólny wynik aktywności obywatelskiej.

Rozdział 4. Pytania i hipotezy badawcze

Celem opracowania było zbadanie czy osobowość oraz poczucie własnej skuteczności młodziy w wieku 18-19 lat, a także typ szkoły, do której uczęszczają, są powiązane z ogólną skłonnością do zachowań obywatelskich oraz z ich różnymi formami.

Zgodnie z powyższym celem postawiono następujące **pytania badawcze**:

1. Czy typ szkoły, do której uczęszcza uczeń ma związek ze skłonnością do podejmowania zachowań obywatelskich?
2. Jakie cechy osobowości sprzyjają poszczególnym rodzajom zachowań obywatelskich?
3. Czy poczucie własnej skuteczności ma związek z poszczególnymi rodzajami zachowań obywatelskich?
4. Które zmienne są najlepszymi predyktorami ogólnej skłonności do zachowań obywatelskich?

Hipotezy kierunkowe

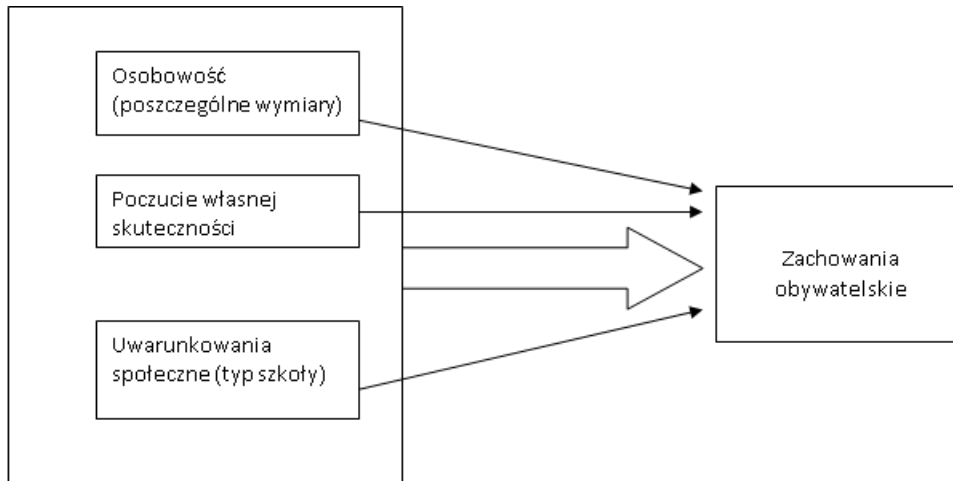
Na podstawie przesłanek teoretycznych wynikających z charakterystyki zmiennych wyjaśniających postawiono następujące hipotezy kierunkowe:

1. Bycie uczniem szkoły niepublicznej pozytywnie wiąże się z zachowaniem obywatelskim.
2. Im wyższa neurotyczność tym niższa aktywność obywatelska.
3. Im wyższa ekstrawersja tym wyższa aktywność obywatelska.
4. Im wyższa ugodowość tym wyższa aktywność obywatelska.
5. Im wyższa sumienność tym wyższa aktywność obywatelska.
6. Im wyższa otwartość tym wyższa aktywność obywatelska.
7. Im wyższe poczucie własnej skuteczności tym wyższa aktywność obywatelska

Badania mają charakter korelacyjny, ale zakłada się, że to czynniki osobowościowe i społeczne są predyktorami zachowań obywatelskich.

Model zależności

W związku z postawionymi hipotezami badawczymi oczekiwany jest poniższy model zależności:

Rys. 1. Oczekiwany model zależności (gruba strzałka ma obrazować procent wyjaśnianej wariancji).

Źródło: Opracowanie własne.

Rozdział 5. Metoda

5.1. Osoby badane

W badaniu uczestniczyło 108 osób. Byli to adolescenty w wieku od 18 do 19 lat. Osoby zostały podzielone na dwie grupy pod względem typu szkoły, do której uczęszczają. Pierwsza grupa licząca 60 osób to uczniowie szkoły publicznej, natomiast druga grupa, licząca 48 osób, to uczniowie szkoły prywatnej. Obie grupy uczniów uczęszczały do szkół poznańskich. Ze względu na mniejszą liczbę uczniów w szkole prywatnej ogółem, a w szczególności mniejszą reprezentację chłopców, nie udało się uwzględnić statystycznego rozkładu płci w polskiej populacji według danych GUS, a więc 52% do 48% (GUS, 2014).

Szczegółowe zestawienie uczestników badania z uwzględnieniem płci oraz typu szkoły zostało przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1.

Zestawienie uczestników badania z uwzględnieniem płci

	Zespół Szkół Geodezyjno- Drogowych w Poznaniu (szkoła publiczna)	Liceum Urszulanek w Poznaniu (szkoła niepubliczna)
Kobiety	31 (51,6%)	31 (64,6%)
Mężczyźni	29 (48,4%)	17 (35,4%)
Ogółem	60 (100%)	48 (100%)

Źródło: Opracowanie własne.

5.2. Charakterystyka rozwojowa osób badanych

Osoby badane były w wieku 18-19 lat, co pozwala na spojrzenie na uwarunkowania tego wieku przynajmniej z dwóch wyjątkowych perspektyw: psychologiczno-rozwojowej i prawnej. Wiek ten stanowi według psychologii rozwojowej okres późniejszej adolescencji. Odnosząc się do teorii Erika Eriksona, w obszarze zadań stojących przed człowiekiem, jest to okres formowania własnej tożsamości (Bardziejewska, 2004). W związku z tym, jest to czas szczególnej aktywności ze względu na podejmowane zazwyczaj liczne próby odnalezienia tej właściwej i własnej tożsamości, wypróbowując w procesie wiele różnych koncepcji i wersji zachowań. Z perspektywy prawnej jest to okres, którego najbardziej istotnym elementem jest formalne przekroczenie granicy między dzieciństwem a dorosłością i osiągnięcie tak zwanej pełnoletniości, a więc nabycia praw i obowiązków związanych z ustaniem władzy rodzicielskiej, jak i uzyskanie prawa do czynności prawnych, takich jak głosowanie w wyborach państwowych. Z powodu tych dwóch elementów, wiek ten może sam w sobie, abstrahując od dodatkowych determinant, sprzyjać aktywności obywatelskiej szczególnie w obszarze nastawionym na aktywność osobistą oraz aktywność semiaktywną, wyrażającą się w chęci wzięcia udziału w pierwszych w życiu wyborach.

5.3. Charakterystyka wybranych szkół

Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej w Poznaniu

Liceum Sióstr Urszulanek jest niepubliczną szkołą IV etapu edukacyjnego stawiającą progowe wymagania rekrutacyjne na poziomie średniej ocen na świadectwie gimnazjalnym 4,0, a także wynik z egzaminu gimnazjalnego minimum 50%. Dodatkowo już na etapie rekrutacji punktowane są wolontariat, harcerstwo lub działalność w samorządzie szkolnym w ostatnich 3 latach. Jest to szkoła katolicka, a więc wyraźnie sprofilowana światopoglądowo, a w tradycje i misję szkoły oprócz wartości religijnych wyraźnie zostały wpisane również cnoty obywatelskie. Godłem szkoły jest *Serviam*, którego symbolika oznacza służbę wartościom chrześcijańskim, ale równie silnie są podkreślane służba ojczyźnie oraz służba społeczna, rozumiana jako łączenie obowiązków szkolnych z zaangażowaniem w pomoc innym. Na terenie szkoły działa również wolontariat.

Zespół Szkół Geodezyjno-Drogowych w Poznaniu

Zespół Szkół Geodezyjno-Drogowych w Poznaniu jest publiczną szkołą IV etapu edukacyjnego bez wyraźnego profilu światopoglądowego. Do jej zadań należy edukacja ogólna

oraz zawodowa. Z analizy strony internetowej szkoły można wnioskować, że wartości przyświecające szkole mają charakter utylitarny i kształcenie uczniów ma na celu ich praktyczne przygotowanie do dorosłego życia głównie zawodowego bez podkreślania szerszego obywatelskiego kontekstu edukacji odbywającej się w murach szkoły. Na terenie szkoły nie działają organizacje o charakterze wolontariackim, choć odbywają się uroczystości mające na celu uczczenie tradycyjnych świąt o charakterze państwowym.

5.4. Procedura badawcza

Badanie odbyło się w trakcie jednego spotkania z daną grupą młodzieży w ciągu 2 miesięcy od marca do końca kwietnia 2016 roku. W trakcie spotkania uczniowie zostali poinformowani o anonimowości badania, jego dobrowolności, możliwości zrezygnowania z udziału w dowolnym momencie, a także o celu badania. Dodatkowo uczniowie dowiedzieli się, że badanie będzie odbywało się metodą kwestionariuszową. Kwestionariusze zostały dostarczone w kopertach, a osoby badane zostały poinstruowane o procedurze badania. Koperty z kwestionariuszami zostały rozdane na początku lekcji z prośbą o wypełnienie i oddanie do końca tej samej godziny lekcyjnej. Uczniowie wyrazili świadomą zgodę na udział w badaniu, mieli około 45 minut na wypełnienie kwestionariuszy. Większość uczniów ukończyła ich wypełnianie znacznie przed czasem.

5.5. Techniki badawcze

W celu zweryfikowania stawianych hipotez użyto następujących narzędzi:

1. Ankieta własna (rejestrwane: płeć, wiek, rodzaj szkoły – państwowa czy niepubliczna).

2. Inwentarz Osobowości NEO-FFI Autorzy testu: Paul T. Costa, Robert R. McCrae, adaptacja: Bogdan Zawadzki, Jan Strelau, Piotr Szczepaniak, Magdalena Śliwińska (1998). Kwestionariusz służy do badania cech osobowości w jednym z najpopularniejszych modeli osobowości, czyli tzw. Modelu Wielkiej Piątki. Kwestionariusz jest skróconą wersją pełnego inwentarza NEO-PI-R. Wersja skrócona mająca charakter samoopisowy, to 60 twierdzeń zamiast 240 w wersji pełnej, składa się z 5 skal po 12 pozycji. Wypełnienie kwestionariusza zajmuje badanemu średnio 15 minut. Poszczególne skale mają na celu zmierzenie natężenia takich cech jak neurotyczność, ekstrawersja, ugodowość, sumienność oraz otwartość na doświadczenie. Aby zbadać stopień natężenia danej cechy (zgodności z daną cechą) została użyta skala Likerta zawierająca w sobie sformułowania od „zdecydowanie się nie zgadzam” do „zdecydowanie się zgadzam”. Uzyskany wynik pozwala z dużą trafnością opisać osobowość osób badanych. Jeśli chodzi o rzetelność narzędzia, to jest ona psychometrycznie satysfakcjonująca. Alfa Cronbacha dla poszczególnych wymiarów wersji polskiej kwestionariusza wynoszą: dla Sumienności - 0,82, Neurotyczności - 0,80, Ekstrawersji - 0,77, Otwartości - 0,68 i Ugodowości - 0,68. Narzędzie jest zalecane szczególnie do wykorzystania w badaniach naukowych.

3. Kwestionariusz Aktywności Obywatelskiej A. Zalewska, B. Krzywosz-Rynkiewicz (2011). Jest to kwestionariusz składający się z 34 pytań, których celem jest reprezentowanie 3 form aktywności obywatelskiej z podziałem również na mniejsze czynniki wchodzące w skład tychże 3 wymiarów. Są to:

a) Wchodzące w skład formy pasywnej aktywności obywatelskiej tożsamość narodowa 5 pytań i patriotyzm - 3 pytania.

b) Wchodzące w skład formy semiaktywnej (pół aktywnej) – lojalność - 3 pytania i cnoty obywatelskie (głosowanie i dobro publiczne) - 2 pytania.

c) Wchodzące w skład formy aktywnej: aktywność polityczna - 2 pytania, aktywność ukierunkowana na zmiany - 4 pytania, aktywność społeczna- 4 pytania związane z udziałem w akcjach społecznych plus 6 pytań związanych z działalnością w szkole oraz ostatni element, a mianowicie aktywność osobista z 5 pytaniami.

Wszystkie skale wykazują zadowalającą rzetelność. Forma bierna osiągnęła Alfa Cronbacha na poziomie 0,837, forma semiaktywna - 0,801, aktywność polityczna - 0,735, aktywność zmiany - 0,743, aktywność społeczna - 0,812, aktywność osobista - 0,744, natomiast ogólna aktywność osobista - 0,886. Poziom rzetelności wskazuje więc na to, że można dzięki temu kwestionariuszowi uzyskać wiarygodne dane. Kwestionariusz również wykazuje wysoką trafność, a jednocześnie narzędzie wydaje się być odporne na obciążenie potrzebą aprobaty społecznej.

4. Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności (Generalized Self-Efficacy Scale - GSES); R. Schwarzer, M. Jerusalem (1998). Składa się ona z 10 stwierdzeń wchodzących w skład jednego czynnika. Możliwe odpowiedzi przewidziane przez skalę to: nie, raczej nie, raczej tak i tak. Wypełnienie skali zajmuje ok. 2 - 3 minuty. Narzędzie mierzy siłę ogólnego przekonania jednostki o skuteczności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i przeszkodami. Przeznaczone jest do badania osób dorosłych zarówno zdrowych, jak i chorych. Jeśli chodzi o rzetelność tego narzędzia, to badanie na 174 osobach w wieku 20-55 lat dało wynik Alfa Cronbacha na poziomie 0,85, co świadczy o wysokiej rzetelności zastosowanego narzędzia. Analizy statystyczne zależności między poczuciem własnej skuteczności a innymi konstruktami (np.: wysoką samooceną, samoakceptacją czy nastawieniem optymistycznym) oraz analiza czynnikowa wykazały wysoką trafność skali, a także pokazały, że narzędzie mierzy jednolity konstrukt. Badania normalizacyjne przeprowadzono na 496 osobach.

5.6. Analizy statystyczne

W celu znalezienia odpowiedzi na stawiane pytania badawcze i hipotezy wykorzystano analizy korelacji (r Pearsona, ρ Spearmana) oraz regresji.

Rozdział 6. Wyniki

6.1. Charakterystyka opisowa badanych zmiennych

W tabeli 2 zestawiono parametry opisowe zmiennych. Przedstawione w tabeli wyniki skośności pokazują, że jedynie aktywność społeczna, ogólna aktywność obywatelska oraz ekstrawersja i poczucie własnej skuteczności nie odbiegają istotnie od rozkładu normalnego. Skale aktywności politycznej, a w obszarze osobowości wymiary neurotyczności i otwartości mają rozkłady prawostronne, co oznacza, że większość osób badanych osiągnęło wyniki niskie. Pozostałe zmienne, a więc forma bierna aktywności obywatelskiej, półaktywna, aktywność osobista, ugodowość, sumienność oraz poczucie własnej skuteczności są lewostronne, a więc większość badanych wykazuje wyniki wysokie.

Tabela 2.

Statystyki opisowe zmiennych w całej grupie osób badanych

N=108	MIN	MAX	M	SD	SKOŚNOŚĆ	KURTOZA
WIEK	18,00	19,00	18,29	0,45	0,95	-1,11
F_BIERN	1,00	4,00	3,06	0,63	-0,70	0,49
F_PÓŁ-AKT	1,00	4,00	3,27	0,51	-1,68	4,81
A_OSOB	2,20	4,00	3,41	0,47	-0,55	-0,16
A_POLIT	1,00	4,00	1,72	0,66	0,96	1,46
A_SPOŁ	1,10	3,80	2,43	0,60	0,13	-0,16
A_ZMIANY	1,00	3,75	1,91	0,48	0,27	2,04
OBYWAT	1,74	3,62	2,74	0,39	-0,28	-0,01
NEU	5,00	44,00	21,98	9,18	0,51	-0,43
EKS	10,00	45,00	29,76	7,01	-0,29	0,26
OTW	16,00	41,00	26,42	5,85	0,55	-0,39
UGD	12,00	38,00	27,71	6,11	-0,57	-0,41
SUM	13,00	47,00	31,04	6,17	-0,48	0,28
GSES	1,80	4,00	3,17	0,47	-0,36	-0,07

Legenda: F_Bierna - forma bierna, F_Pol_akt - forma półaktywna, A_osob - aktywność osobista, A_polit - aktywność polityczna, A_spol - aktywność społeczna, A_zmiany - aktywność nastawiona na zmiany, OBYWAT - ogólna aktywność obywatelska, GSES – własna skuteczność.

Jeśli chodzi o wartości kurtozy, wszystkie wyniki powyżej 1 (forma półaktywna, aktywność polityczna i nastawiona na zmiany) wskazują na rozkład o charakterze leptokurtycznym, a więc większość wyników skupia się wokół średniej (więcej niż w rozkładzie normalnym). Wartości kurtozy pozostałych zmiennych będące w zakresie od 1 do -1, można uznać za satysfakcjonująco bliskie rozkładowi normalnemu.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że generalnie młodzież w niniejszym badaniu wykazuje najwyższe natężenie aktywności osobistej ($M = 3,41$), a także aktywności biernej ($M = 3,06$) i formy pół aktywnej ($M = 3,27$). Zostało to dodatkowo zweryfikowane testem dla próby zależnej, który potwierdził, że wyniki różnią się istotnie (por. Tabela 3). Może to być związane z charakterystyką rozwojową tej grupy wiekowej, która podkreśla, iż w związku z głównym zadaniem rozwojowym tego okresu, jakim jest formowanie tożsamości, adolescenti zazwyczaj wykazują zwiększoną aktywność względem własnego rozwoju osobistego, ale także pragną

należać do konkretnej grupy, mogą silniej identyfikować się (lub silniej odrzucać) tożsamość narodową wchodzącą w skład aktywności bierniej, a jednocześnie chcąc podkreślać osiągniętą dorosłość i nabyte prawa obywatelskie, chętniej brać udział w głosowaniu i innych formach semiaktywnych. Jednocześnie najniższe wyniki to aktywność polityczna ($M = 1,72$) i aktywność nastawiona na zmiany ($M = 1,91$).

Również zwraca uwagę dość wysokie poczucie własnej skuteczności ($M = 3,17$), które może być uwarunkowane rozwojowo oraz poczuciem zwiększonej mocy związanej z wchodzeniem w dorosłość. W badaniach normalizacyjnych skali GSES, średnia dla całej grupy to 2,73 i nie zostały stwierdzone istotne różnice związane np. z wiekiem (Juczyński, 2012). Wyniki średnich uzyskane w niniejszym badaniu mieszczą się w stenie 7 badań normalizacyjnych, a więc można wnioskować, że uczestnicy badania w poznańskich szkołach wykazują wyższe niż przeciętne poczucie własnej skuteczności.

Tabela 3.

Wyniki testu t dla próby zależnej

		<i>M</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Para 1	F_Bierna - F_Pol_akt	-0,21	-3,83	107	0,001
Para 2	F_Bierna - A_osob	-0,34	-4,53	107	0,001
Para 3	F_Bierna - A_polit	1,35	17,95	107	0,001
Para 4	F_Bierna - A_spol	0,63	10,97	107	0,001
Para 5	F_Bierna - A_zmiany	1,16	16,34	107	0,001
Para 7	F_Pol_akt - A_osob	-0,14	-2,31	107	0,023
Para 8	F_Pol_akt - A_polit	1,55	21,07	107	0,001
Para 9	F_Pol_akt - A_spol	0,84	16,35	107	0,001
Para 10	F_Pol_akt - A_zmiany	1,36	22,73	107	0,001
Para 11	A_osob - A_polit	1,69	20,48	107	0,001
Para 12	A_osob - A_spol	0,98	15,69	107	0,001
Para 13	A_osob - A_zmiany	1,50	26,30	107	0,001
Para 14	A_polit - A_spol	-0,71	-10,35	107	0,001
Para 15	A_polit - A_zmiany	-0,19	-2,54	107	0,012
Para 16	A_spol - A_zmiany	0,52	8,39	107	0,001

Legenda: F_Bierna - forma bierna, F_Pol_akt - forma półaktywna, A_osob - aktywność osobista, A_polit - aktywność polityczna, A_spol - aktywność społeczna, A_zmiany - aktywność nastawiona na zmiany.

6.2. Analizy korelacyjne

W dalszym kroku, w celu weryfikacji stawianych tez i próby odpowiedzi na pytania badawcze, przeprowadzono analizy korelacji *rho* Spearmana dla zmiennych związanych z uwarunkowaniem społeczno-demograficznym oraz ze wszystkimi wymiarami aktywności obywatelskiej.

Tabela 4.

Korelacje rho Spearmana płci, typu szkoły i wymiarów aktywności obywatelskiej w całej grupie osób badanych

N= 108	F_ BIERNA	F_ PÓŁ - AKT	A_ OSOB	A_ POLIT	A_ SPOŁ	A_ ZMIANY	OBYWAT
PŁEĆ	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.
TYP SZKOŁY	0,25**	0,43**	n.i.	n.i.	0,48**	n.i.	0,43**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Legenda: F_Bierna - forma bierna, F_Pol_akt - forma półaktywna, A_osob - aktywność osobista, A_polit - aktywność polityczna, A_spol - aktywność społeczna, A_zmiany - aktywność nastawiona na zmiany, OBYWAT - ogólna aktywność obywatelska.

Standaryzowane wartości płci i typu szkoły dały identyczne wyniki korelacji.

W celu sprawdzenia czy istnieje związek między płcią a poszczególnymi wymiarami zachowań obywatelskich obliczono współczynnik korelacji *rho* Spearmana dla płci i kolejno dla każdego z wymiarów aktywności obywatelskiej. Korelacja pomiędzy płcią a każdym poszczególnym wymiarem aktywności obywatelskiej okazała się nieistotna, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Sprawdzono również czy istnieje związek między typem szkoły a poszczególnymi wymiarami zachowań obywatelskich obliczając współczynnik korelacji *rho* Spearmana dla zmiennych typu szkoły i kolejno dla każdego z wymiarów aktywności obywatelskiej. Korelacja pomiędzy typem szkoły a formą bierną, formą półaktywną, aktywnością społeczną oraz ogólną skłonnością do zachowań obywatelskich okazały się istotne statystycznie.

Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy typem szkoły, a formą bierną aktywności obywatelskiej, a więc bycie uczniem szkoły niepublicznej sprzyja tej formie zachowań obywatelskich związanych między innymi z deklarowaną tożsamością narodową.

Istnieje również umiarkowany dodatni związek pomiędzy typem szkoły, a formą pół-aktywną (braniem udziału w wyborach, przestrzeganiem prawa), aktywnością społeczną uczniów i ogólną aktywnością obywatelską, a więc bycie uczniem szkoły niepublicznej sprzyja podejmowaniu zachowań wyrażających pół-aktywną i aktywną formę zachowań obywatelskich.

Korelacja pomiędzy aktywnością osobistą, polityczną oraz aktywnością nastawioną na zmiany a typem szkoły okazały się statystycznie nieistotne, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Powyższe korelacje potwierdzają więc częściowo hipotezę 7 mówiącą, iż bycie uczniem szkoły niepublicznej jest pozytywnie związane ze skłonnością do zachowań obywatelskich.

Kolejnym krokiem było sprawdzenie czy istnieje związek między poszczególnymi wymiarami osobowości, poczuciem własnej skuteczności a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej. W tym celu obliczono współczynniki korelacji *r* Pearsona.

Tabela 5.

Korelacje r Pearsona pomiędzy wymiarami osobowości i poczuciem własnej skuteczności a wymiarami aktywności obywatelskiej w całej grupie osób badanych

N= 108	NEU	EKS	OTW	UGD	SUM	GSES
F_BIERNĄ	n.i.	n.i.	n.i.	0,24*	n.i.	n.i.
F_PÓŁ-AKT	n.i.	n.i.	n.i.	0,25**	n.i.	n.i.
A_OSOB	-0,25*	0,22*	0,21*	n.i.	0,51**	0,37**
A_POLIT	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.
A_SPOŁ	n.i.	0,29**	0,32**	0,29**	n.i.	0,23*
A_ZMIANY	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.	n.i.
OBYWAT	n.i.	n.i.	0,24*	0,28**	0,24*	0,21*

*p< 0,05, **p<0,01.

Legenda: F_Bierna - forma bierna, F_Pol_akt - forma półaktywna, A_osob - aktywność osobista, A_polit - aktywność polityczna, A_spol - aktywność społeczna, A_zmiany - aktywność nastawiona na zmiany, OBYWAT - ogólna aktywność obywatelska, GSES – własna skuteczność.

Korelacja pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską a otwartością, ugodowością oraz sumiennością okazały się być statystycznie istotne.

Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską, a otwartością na nowe doświadczenia, a więc większa otwartość sprzyja zachowaniom obywatelskim.

Istnieje także słaby dodatni związek pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską, a ugodowością, a więc większa ugodowość sprzyja zachowaniom obywatelskim. Istnieje również słaby dodatni związek pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską, a sumiennością, a więc większa sumiennosc sprzyja zachowaniom obywatelskim. Korelacja pomiędzy neurotycznością i ekstrawersją a ogólną aktywnością obywatelską okazały się statystycznie nieistotne, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Jeśli chodzi o związek neurotyczności jako jednym z aspektów osobowości a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej, jedynie korelacja pomiędzy aktywnością osobistą a neurotycznością okazała się statystycznie istotna.

Istnieje słaby ujemny związek pomiędzy aktywnością osobistą a neurotycznością, a więc mniejsza neurotyczność sprzyja temu aspektowi zachowań obywatelskich. Korelacja pomiędzy neurotycznością a pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej okazały się statystycznie nieistotne, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Następnie zweryfikowano związek między ekstrawersją a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej. W tym wypadku jedynie korelacja pomiędzy aktywnością osobistą oraz aktywnością społeczną a ekstrawersją okazały się statystycznie istotne. Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy aktywnością osobistą oraz aktywnością społeczną a ekstrawersją, a więc większa ekstrawersja sprzyja tym dwóm typom zachowań obywatelskich. Korelacja pomiędzy ekstrawersją a pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej okazały się statystycznie nieistotne, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Sprawdzono również czy istnieje związek między otwartością na nowe doświadczenia a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej. Jedynie korelacja pomiędzy aktywnością osobistą oraz aktywnością społeczną a otwartością okazały się statystycznie istotne. Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy aktywnością osobistą oraz aktywnością

społeczną a otwartością, a więc większa otwartość sprzyja tym dwóm typom zachowań obywatelskich. Korelacja pomiędzy otwartością a pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej okazały się statystycznie nieistotne.

Kolejnym krokiem było sprawdzenie czy istnieje związek między ugodowością a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej. Korelacja pomiędzy formą bierną, formą pół-aktywną oraz aktywnością społeczną a ugodowością okazały się statystycznie istotne. Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy formą bierną, formą pół-aktywną oraz aktywnością społeczną a ugodowością, a więc większa ugodowość sprzyja tym trzem typom zachowań obywatelskich. Korelacja pomiędzy ugodowością a pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej okazały się statystycznie nieistotne.

Kolejnym krokiem było sprawdzenie czy istnieje związek między poczuciem własnej skuteczności a poszczególnymi wymiarami aktywności obywatelskiej. Jedynie korelacja pomiędzy aktywnością osobistą i aktywnością społeczną a poczuciem własnej skuteczności okazały się statystycznie istotne. Istnieje umiarkowany dodatni związek pomiędzy aktywnością osobistą a poczuciem własnej skuteczności, a więc wyższe poczucie własnej skuteczności w umiarkowanym stopniu sprzyja większej aktywności osobistej. Istnieje również słaby dodatni związek pomiędzy aktywnością społeczną a poczuciem własnej skuteczności, a więc wyższe poczucie własnej skuteczności w słabym stopniu sprzyja większej aktywności społecznej. Korelacja pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej okazały się statystycznie nieistotne, a więc nie wykazano istnienia pomiędzy nimi jakiegokolwiek związku.

Sprawdzono również czy istnieje związek między poczuciem własnej skuteczności a ogólną aktywnością obywatelską. Korelacja pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską a poczuciem własnej skuteczności okazała się statystycznie istotna. Istnieje słaby dodatni związek pomiędzy ogólną aktywnością obywatelską a poczuciem własnej skuteczności, a więc wyższe poczucie własnej skuteczności sprzyja ogólnej aktywności obywatelskiej.

Powyższe wyniki korelacji potwierdzają hipotezy 1, 4, 5 i 6, a więc wyższe wartości poczucia własnej skuteczności, ugodowości, sumienności oraz wyższa otwartość odpowiadają wyższym wartościom aktywności obywatelskiej. Nie zostały potwierdzone hipotezy 2 i 3, mówiące iż wyższa neurotyczność obniża aktywność obywatelską, a wyższa ekstrawersja jej sprzyja.

6.3. Wyniki krokowej analizy regresji

W celu udzielenia odpowiedzi na 4 pytanie badawcze, a mianowicie, które zmienne są najlepszymi predyktorami ogólnej skłonności zachowań obywatelskich (ogólnej aktywności obywatelskiej) wykonano krokową analizę regresji wprowadzając jako predyktory takie zmienne jak typ szkoły, poczucie własnej skuteczności oraz poszczególne wymiary osobowości (w sumie 7 zmiennych). Dane statystyczne zostały przedstawione w tabelach 6 i 7.

Okazało się, iż jedynie 4 predyktory okazały się istotnie przewidywać skłonność do zachowań obywatelskich, tj.: typ szkoły, ugodowość, poczucie własnej skuteczności oraz sumiennność. Warto jednak zwrócić uwagę, że typ szkoły okazał się być najsilniejszym predyktorem ($\beta = 0,44$; $p < 0,01$) i samodzielnie wyjaśniał ok. 18% wariacji skłonności do podejmowania zachowań obywatelskich, na co wskazuje zmiana *R-kwadrat*, a uwzględnienie zmiennych osobowościowych dodatkowo wyjaśniało ok. 19% wariacji. W sumie 4 predyktory

wyjaśniają 37% wariacji. Interpretując uzyskane wartości współczynników, można stwierdzić, że bycie uczniem szkoły prywatnej przede wszystkim oraz dodatkowo wyższa ugodowość, wyższe poczucie własnej skuteczności, a także wyższa sumienność sprzyjają większej aktywności obywatelskiej. Zostały więc potwierdzone hipotezy 1, 4, 5 oraz hipoteza 7.

Tabela 6.

Wyniki krokowej analizy regresji dla aktywności obywatelskiej z uwzględnieniem kolejnych zmiennych w poszczególnych krokach analizy

MODEL	R	R- kwadrat	SKORYGOWANE R-kwadrat	STATYSTYKI ZMIANY		
				Zmiana R- kwadrat	F ZMIANY	ISTOTNOŚĆ F ZMIANY
I krok Stała						
TYP SZKOŁY	0,42	0,18	0,17	0,18	22,70	0,001
II krok Stała						
TYP SZKOŁY UGD	0,52	0,27	0,25	0,09	12,57	0,001
III krok Stała						
TYP SZKOŁY UGD GSES	0,58	0,34	0,32	0,07	11,41	0,001
IV krok						
TYP SZKOŁY UGD GSES	0,60	0,37	0,34	0,03	4,03	0,047
SUM						

Zmienna zależna: OBYWAT - ogólna aktywność obywatelska. Predyktor: TYP SZKOŁY - przyjmuje wartości: -1 - szkoła publiczna, 1 - szkoła niepubliczna, UGD - ugodowość, GSES - poczucie własnej skuteczności, SUM - sumienność, SKORYGOWANE R – kwadrat - przyrost współczynnika determinacji, F – war. stat. dla zmian modeli regresji.

Tabela 7.

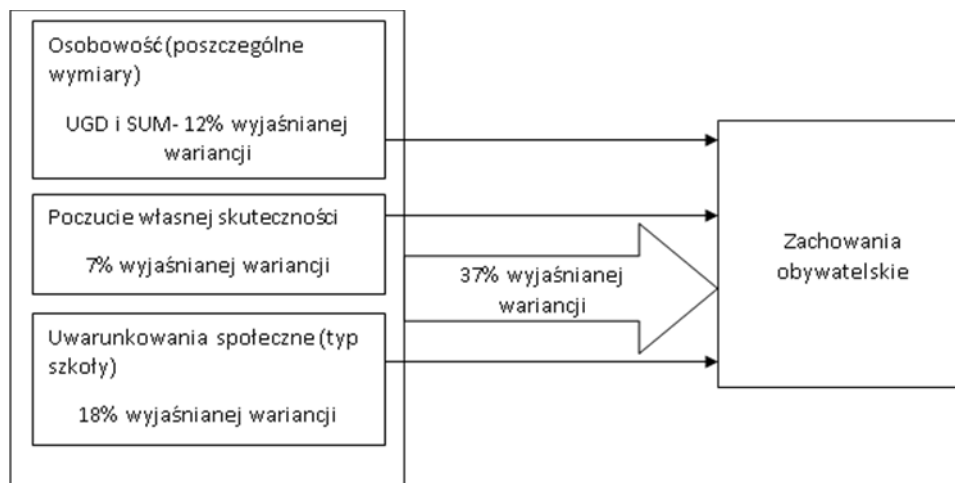
Współczynniki beta z ostatniego kroku dla 4 zmiennych istotnie przyczyniających się do predykcji poziomu zachowań obywatelskich

MODEL	B	BŁĄD STANDARDOWY	BETA	ISTOTNOŚĆ
(Stała)	0,80	0,29		0,008
TYP SZKOŁY	0,34	0,06	0,44	0,001
Krok IV UGD	0,02	0,01	0,31	0,001
GSES	0,18	0,07	0,22	0,011
SUM	0,01	0,01	0,17	0,047

Zmienna zależna: OBYWAT - ogólna aktywność obywatelska. Predyktor: TYP SZKOŁY - przyjmuje wartości: -1 - szkoła publiczna, 1 - szkoła niepubliczna, UGD - ugodowość, GSES - poczucie własnej skuteczności, SUM - sumienność, SKORYGOWANE R – kwadrat - przyrost współczynnika determinacji, F – war. stat. dla zmian modeli regresji.

Powyższe analizy potwierdzają oczekiwany model zależności.

Rys. 2. Model zależności.

Rozdział 7. Dyskusja wyników

Uzyskane wyniki pozwoliły na znalezienie odpowiedzi na stawiane w pracy pytania dotyczące związków między uwarunkowaniami osobowościowo-społecznymi a skłonnością do zachowań obywatelskich. Badania wyraźnie pokazały, że w odniesieniu do pierwszego pytania badawczego, uwarunkowania społeczne, czyli badany w niniejszej pracy typ szkoły, mają związek z zachowaniami obywatelskimi. Okazało się, że bycie uczniem szkoły prywatnej sprzyja podejmowaniu zachowań obywatelskich. Wśród badanych uczniów, wyższą aktywnością obywatelską charakteryzują się wychowankowie szkoły prywatnej.

Szczególnie wysoka wartość predykcyjna typu szkoły wykazana w niniejszym opracowaniu, znajdująca swoje potwierdzenie również w innych badaniach, o których poniżej, może mieć dużą wartość praktyczną, jako, że wskazuje na obszar poddający się modyfikacji, a nawet może podlegać regulacjom systemowym. Jednymi z szerzej zakrojonych badań dotyczących aktywności obywatelskiej młodzieży na świecie w obszarze edukacji były dwuetapowe badania IEA Civic Education Study (CIVED). IEA, czyli International Association for the Evaluation of Educational Achievement, jest międzynarodową organizacją mającą na celu ocenę osiągnięć edukacyjnych na świecie. Badania zostały przeprowadzone w 28 krajach głównie na uczniach 14-letnich, ale również częściowo na uczniach w wieku 16-19 lat. Z powyższych badań, co szczególnie istotne w świetle niniejszej pracy, wyraźnie wynikał znaczący wpływ środowiska edukacyjnego na obywatelską świadomość oraz obywatelskie zaangażowanie (Torney-Purta, Lehmann, Oswald and Schulz, 2001). W Polsce badania były prowadzone przez Lewicką (2008). Brała ona pod uwagę zarówno uwarunkowania psychologiczne, choć nie wprost osobowość, oraz socjologiczne, w tym między innymi poziom edukacji, co można pośrednio wiązać z wyższym poziomem edukacji w szkołach prywatnych. Jej badania również wskazały na korzystny wpływ bardziej ambitnego modelu edukacyjnego na skłonność do tego typu aktywności.

Jeśli chodzi o drugie pytanie badawcze niniejszej pracy o związku między osobowością i jej poszczególnymi wymiarami, okazało się, że wyniki w wielu punktach pokrywają się z ustaleniami badań Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz z 2010 roku, które to poszerzyły znacząco perspektywę rozumienia aktywności obywatelskiej młodzieży o właściwości indywidualne i osobowościowe (Zalewska, Krzywosz-Rynkiewicz, 2011). Z ich badań, podobnie jak z tu opisywanych, wynika, że sumienność, ugodowość i otwartość oraz ekstrawersja są powiązane z różnymi formami aktywności obywatelskiej. Analizując wyniki bardziej szczegółowo, warto zauważyć, iż w badaniach Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz otwartość jest pozytywnie związana z aktywnością nastawioną na zmiany, podczas gdy w niniejszych badaniach cecha ta okazała się powiązana z aktywnością osobistą, społeczną oraz ogólną aktywnością obywatelską. W badaniach Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz ugodowość ma związek z formą semiaktywną, społeczną i ogólną, co również znalazło swoje potwierdzenie w moich badaniach. Sumienność okazała się najszerzej powiązana w badaniach Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz, jako, że koreluje z formą bierną, semiaktywną, społeczną i ogólną, podczas gdy tu potwierdza się jedynie związek z aktywnością osobistą i ogólną aktywnością obywatelską. Ekstrawersja okazała się być powiązana z aktywnością społeczną w obu badaniach, a dodatkowo w tu opisywanych, również z aktywnością osobistą. Neurotyczność okazała się w tu słabo ujemnie powiązana jedynie z aktywnością osobistą, a w obu badaniach podobnie, nie wykazano związków neurotyczności z pozostałymi wymiarami aktywności obywatelskiej.

Warto również zwrócić uwagę na fakt uzyskania w obu badaniach podobnego wyniku jeśli chodzi o aktywność polityczną, która okazuje się być nie powiązana z cechami osobowości, a aktywność zmiany jedynie w badaniach Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz ma związek z otwartością.

Powyższe wyniki mogą więc sugerować, że na różne wymiary aktywności obywatelskiej mają wpływ głównie cechy mające charakter konciliacyjny (ugodowość, otwartość, sumienność). Można zastanawiać się czy nie są to cechy raczej sprzyjające podtrzymywaniu istniejącego porządku społeczno-politycznego, utrzymaniu status quo, czy też cechy pozwalające na bycie częścią większej całości i wypełnianie zadań stawianych przez społeczeństwo lub też rządzących. Można również wnioskując z braku powiązania cech osobowości z aktywnością polityczną oraz najniższej średniej właśnie tego wymiaru aktywności obywatelskiej ($M = 1,72$), zastanowić się czy badana grupa nie jest nastawiona na bycie obiektem rządzenia raczej niż jego podmiotem. Może być to naturalny porządek rzeczy, że większość akceptuje sposób funkcjonowania społeczeństwa, do którego przynależy, co pozwala na względnie pokojową koegzystencję i utrzymywanie spokoju i bezpieczeństwa wewnętrznego państw.

Podobny brak powiązania lub bardzo słabe związki zmiennych osobowościowych z aktywnością polityczną lub aktywnością zmiany były wynikiem badań Zalewskiej i Krzywosz-Rynkiewicz (2011). Wnioskowanie autorem idzie w kierunku specyfiki polskiego społeczeństwa, które nisko ceni ten typ aktywność.

Wprowadzenie w niniejszej pracy dodatkowej zmiennej – poczucie własnej skuteczności i postawione dodatkowe pytanie badawcze o jej związek z poszczególnymi zachowaniami obywatelskimi okazało się uzasadnione w odniesieniu do form aktywnych takich jak aktywność osobista i aktywność społeczna oraz do ogólnej aktywności obywatelskiej. Wprawdzie wykazane związki były słabe, jednakże może to mieć w dalszej

perspektywie dość pozytywny wydzźwięk ze względu na możliwość rozwijania tego aspektu osobowości, a w związku z tym otwiera to perspektywy praktycznego zastosowania. Na możliwość rozwijania poczucia własnej skuteczności wskazuje nie tylko sam Bandura (1977), ale również międzynarodowy zespół badaczy, w tym polski psycholog Roman Cieślak, pracujący nad internetową formą wzmacniania tej właściwości (Cieślak i in., 2016). Również Modzelewski wskazuje na możliwości rozwijania tej kompetencji poprzez między innymi osobiste doświadczenie, obserwowanie wzorca czy edukację (Modzelewski, 2016).

Jeśli chodzi o ostatnie pytanie badawcze o najsilniejsze predyktory zachowań obywatelskich, to wyniki wskazały na najsilniejszy wpływ typu szkoły, który to dodatkowo można wzmocnić rozwijaniem poczucia własnej skuteczności, a także dobrze jeśli idą w parze z wysoką ugodowością i sumiennością.

Jeśli chodzi o ograniczenia niniejszych badań, to można wskazać na specyficzny dobór szkół, w których uczniowie zostali przebadani. Wybrana szkoła prywatna jest szkołą o charakterze katolickim, co może mieć znaczący wpływ na uzyskane wyniki. Specyfika szkoły katolickiej sama w sobie ma wpisana dbałość o rozwijanie postaw patriotycznych i obywatelskich. Warto by sprawdzić, czy w innych, świeckich szkołach prywatnych również zachowania obywatelskie młodzieży są lepiej rozwinięte niż w szkołach publicznych.

Bibliografia

- Bandura, A. (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bardziejewska, M. (2005). Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków?
W: A.I.Brzezińska (red.) *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa* (s. 40-44). Gdańsk: Wydawnictwo GWP
- Carr, A. (2009). *Psychologia pozytywna*. Poznań: Zysk i S-ka
- Cieślak, R., Benight, C., Rogala, A., Smoktunowicz, E., Kowalska, M., Zukowska, K., Yeager, C., Łuszczynska, A. (2016). Effects of Internet-Based Self-Efficacy Intervention on Secondary Traumatic Stress and Secondary Posttraumatic Growth among Health and Human Services Professionals Exposed to Indirect Trauma. *Frontiers in Psychology*, Vol. 7.
- Eurostat (2008). *Eurostat Feasibility Study for Well-Being Indicators*,
http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118135/Feasibility_study_Well-Being_Indicators.pdf
- Gajek, M. (2010). Człowiek jako obywatel w myśli Arystotelesa, *Rocznik Naukowy Zoon Politikon* 1/2010, s.39-48.
- Główny Urząd Statystyczny (2011). *Miasta w liczbach 2009*,
http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/oz_miasta_w_liczbach_2009_notatka_infor.pdf
- Główny Urząd Statystyczny (2007). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2006/2007. Informacje i opracowania statystyczne*.
- Juczyński, Z. (1999). Narzędzia Pomiaru w Psychologii Zdrowia. *Przegląd Psychologiczny*, 42, 4, s.43-56.

- Juczyński, Z. (2000). Poczucie Własnej Skuteczności: teoria i pomiar. *Folia Psychologica*, 4, s. 11-25.
- Juczyński, Z. (2012). *Narzędzia Pomiaru w Promocji i Psychologii Zdrowia*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Krauz-Mozer, B., Borowiec, P. (2006). *Czas Społeczeństwa Obywatelskiego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Lewicka, M. (2004). Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków. *Studia Psychologiczne*, 42, 4, 65-82.
- Locke, E. A., Latham, G. P. (1990). *A theory of goal setting and task performance*. New York: Prentice Hall.
- Modzelewski, P. (2016). *Pokonaj odwlekanie – Rozwiń wytrwałość*. Będzin: Wydawnictwo e-bookowo.
- Pervin, L.A. (2002). *Psychologia osobowości*. Gdańsk: GWP.
- Piekarczyk, M. (2014). *Jak Polacy postrzegają szkoły publiczne i niepubliczne: preferencje dotyczące szkolnictwa w Polsce*. Warszawa: Centrum Badań nad Uprzedzeniami.
- Schwarzer, r., Fuchs, R. (1996). Self-efficacy and health behaviors. W: M. Conner, P. Norman (red.), *Predicting health behavior: Research and practice with social cognition models* (s.163-196). Buckingham: Open University Press
- Schwarzer, R., Jerusalem, M., i Juczyński, Z. (2006). *GSES - Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Strelau, J., Doliński, D. (2008). *Psychologia Podręcznik Akademicki*. Gdańsk: GWP
- Torney-Purta, J., Lehmann R., Oswald, H. i Schulz, W. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries*. Amsterdam: IEA
- Tough, P. (2012). *Jak dzieci osiągną sukces*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Zalewska, A. i Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2011). *Psychologiczne portrety młodych obywateli*. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.
- Zalewska, A. i Zawadzka, A. (2016). Subjective well-being and Citizenship dimensions according to individualism and collectivism beliefs among Polish adolescents. *Current Issues in Personality Psychology*. Vol.4(3), 155-166.
- Zawadzki, B., Strelau, J., Szczepaniak, P., Śliwińska, M. (1998). *Inwentarz Osobowości NEO-FF Costy, P. T. i McCrae, R. R.* Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów pod kierunkiem Michała Boniego (2008). *Raport o kapitale intelektualnym Polski*. Warszawa.

Prace o Młodych to przedpublikacyjna seria poświęcona problematyce osób młodych w różnych grupach wiekowych oraz fazach cyklu życia.

Młodzi o młodych i dla młodych. Celem Prac o Młodych jest umożliwienie, szczególnie młodym badaczom, rozwinięcia swoich kompetencji publikacyjnych, podzielenie się z szerokim gremium swoimi osiągnięciami badawczymi i rozpoczęcie żywej dyskusji dotyczącej poruszanej w opracowaniu problematyki. Zapraszamy osoby, które napisały pracę magisterską związaną z młodziem, doktorantów, którzy rozpoczynają prace badawcze w tym obszarze i inne osoby na różnych etapach drogi zawodowej. Mamy świadomość, że publikowanie w popularnych czasopismach naukowych wymaga warsztatu, którym może być napisanie pracy do Prac o Młodych.

Każda publikacja jest recenzowana przez przedstawiciela Rady Naukowej współpracującego z Młodymi w Centrum LAB, dzięki czemu młody badacz otrzyma konstruktywną informację zwrotną nt. swojej pracy. Można zgłaszać prace przygotowane zarówno w ramach jednej dyscypliny, jak i prace interdyscyplinarne, zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

Youth Working Papers is a pre-publication series dedicated to issues of young people across age groups and phases of life cycle.

The young about the young and for the young. The aim of the Youth Working Papers is to give, particularly to young researchers, the opportunity to develop their publication skills, to share their research interests and to boost the discussion on various topical aspects raised in their studies. We particularly invite people who prepared a master, PhD theses related to youth, graduate students, who start researching this area and others at various stages of their research careers lively interested in the topic of young lives. We realize that publishing in popular scientific journals require certain mastership, which can be practiced on the pages of Youth Working Papers.

Each publication is reviewed by a representative of the Scientific Board working closely with the Youth Research Center, so that the young researcher will receive a constructive feedback about their work. You can submit entries prepared both in a single discipline and across various disciplines, both in Polish and English.

Rada Naukowa (*Scientific Board*)

- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Izabela Grabowska, Uniwersytet SWPS i Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (Chair)
- prof. UZ, dr hab. Maria Zielińska, Uniwersytet Zielonogórski, Przewodnicząca Sekcji Badań nad Młodymi Polskiego Towarzystwa Socjologicznego
- dr Monika Kwiecińska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Mikołaj Cześniak, Uniwersytet SWPS
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Mirosław Filiciak, Uniwersytet SWPS
- prof. Uniwersytetu SWPS, dr hab. Piotr Sałustowicz, Uniwersytet SWPS
- dr Małgorzata Wójcik, Uniwersytet SWPS, Wydział Zamiejscowy w Katowicach
- dr Anna Hełka, Uniwersytet SWPS, Wydział Zamiejscowy w Katowicach

Redaktor (*Editor-in-Chief*)

dr Agata Jastrzębowska-Tyczkowska
ajastrzebowska@swps.edu.pl